

УДК 343

DOI 10.31732/2708-339X-2025-15-A13

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ПОЛІЦІЇ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ ТА УКРАЇНИ, МІСЦЕ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Степаненко Н.В.,

*доктор філософії в галузі права, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Університету економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6216-2206>*

Барабаш В.В.,

*аспірант Університету економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: barabashvv@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4100-8702>*

THE HISTORY OF THE EMERGENCE OF THE POLICE IN THE COUNTRIES OF EUROPE AND UKRAINE, THE PLACE OF POLICE ACTIVITY IN A DEMOCRATIC SOCIETY

Stepanenko N.V.,

*PhD in law,
associate Professor of the Department of Theory and History
of the State and Law of «KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6216-2206>*

Barabash V.V.,

*graduate student of the University of Economics and Law «KROK»
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: barabashvv@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4100-8702>*

Анотація. Стаття присвячена дослідженню історії виникнення поліції як державного органу, процесам розвитку та структуризації в єдиній системі правоохоронних органів, значенню поліції в контексті забезпечення національної безпеки.

У праці на основі аналізу правових документів і результатів роботи Національної поліції України розглядаються окремі питання щодо ролі та значущості її підрозділів у цьому процесі. Було визначено, що для України, як демократичної правової держави, національна безпека має стратегічне значення, особливо на тлі численних реформ і зростанні різних внутрішніх та зовнішніх загроз.

У дослідженні визначено роль та місце Національної поліції як правоохоронного органу, який виконує важливі функції у забезпеченні національної безпеки через свої повноваження та напрями діяльності, які спрямовані на боротьбу зі злочинністю, збереження громадської безпеки і порядку, захист прав і свобод громадян, а також забезпечення загальної безпеки у суспільстві.

Разом з тим, для здійснення дослідження, з урахуванням об'єктивності процесів розвитку правоохоронних органів як окремого інституту, у роботі буде висвітлено деякі з етапів розвитку поліції в іноземних країнах, зокрема в сучасних: Франції, Великобританії, США та інших державах, в тому числі і стародавніх імперіях та наддержавках, що заклали основи функціонування вказаного інституту.

У цій праці ідентифіковано зміни, що були внесені до Закону України «Про Національну поліцію», та визначено шляхи застосування їх працівниками правоохоронних органів в практичній площині, зокрема, було описано зміни, що доповнюють функціональну складову поліції та розширення її повноважень під час дії воєнного стану

в Україні.

У дослідженні було висвітлено питання впливу міжнародних стандартів та Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод на діяльність поліції в Україні та процеси визначення низки стандартів щодо діяльності поліції, що впливають із положень, які містяться у вказаній конвенції.

У статті було досліджено глибинні принципи та специфіку діяльності Національної поліції під час систематичних змін законодавцем нормативно-правових актів, що впливають безпосередньо на розширення функціоналу правоохоронного органу, визначення меж відповідальності посадових осіб, що перебувають на службі в поліції.

Окрім того, у дослідженні було висвітлено проблематику розвитку поліції в Україні в умовах введення воєнного стану та боротьби зі злочинністю під час активних терористичних актів країни агресора.

Ключові слова: поліція, Національна поліція України, завдання, функції, правовий статус, демократична держава, громадянське суспільство, безпека, превентивна діяльність.

Формул: 0; **рис.:** 0, **табл.:** 0, **бібл.:** 18.

Abstract. The article is devoted to the study of the history of the emergence of the police as a state authority, the processes of its development and structuring within the unified system of law enforcement agencies, and the significance of the police in the context of ensuring national security.

Based on the analysis of legal documents and the results of the activities of the National Police of Ukraine, the paper addresses certain issues regarding the role and significance of its units in this process. It was determined that, for Ukraine, as a democratic state governed by the rule of law, national security has strategic importance, particularly against the backdrop of numerous reforms and the growth of various internal and external threats.

The study identifies the role and place of the National Police as a law enforcement agency performing essential functions to ensure national security through its powers and areas of activity, which include combating crime, maintaining public safety and order, protecting the rights and freedoms of citizens, and ensuring overall security in society.

At the same time, to conduct the study objectively in the context of the development of law enforcement agencies as a separate institution, the work highlights certain stages of police development in foreign countries, including modern ones such as France, the United Kingdom, the United States, and others, as well as ancient empires and superpowers that laid the foundation for the functioning of this institution.

This work identifies amendments made to the Law of Ukraine «On the National Police» and explores the practical application of these amendments by law enforcement officers. In particular, it describes changes that enhance the functional capabilities of the police and expand their powers during martial law in Ukraine.

The article examines the impact of international standards and the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms on police activities in Ukraine, as well as the processes of establishing a range of standards for police operations arising from the provisions contained in the Convention.

The article investigates the underlying principles and specific features of the National Police's activities amidst systematic legislative changes by lawmakers that directly affect the expansion of the law enforcement agency's functionality, as well as the definition of the limits of responsibility for police officers serving in this capacity.

Additionally, the study addresses the challenges faced by the development of the police in Ukraine under martial law and its efforts to combat crime during the active terrorist attacks carried out by the aggressor state.

Keywords: police, National Police of Ukraine, tasks, functions, legal status, democratic state, civil society, security, preventive activity.

Formulas: 0; **fig.:** 0, **tabl.:** 0, **bibl.:** 18.

Постановка проблеми. Станом на сьогоднішній день перед державою постають виклики щодо забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки країни, в тому числі в умовах воєнного стану, що був введений на території України. Одним з основних правоохоронних органів, який стикнувся з необхідністю протидіяти криміногенним чинникам, в тому числі загрозам, пов'язаним з поваленням суспільного ладу, демократичного устрою, є Національна поліція України. Таким чином, для визначення засад діяльності поліції, ідентифікації функціонального призначення вказаного правоохоронного органу, постає за необхідне дослідити витоки поліції, її місце в демократичному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публіка-

цій. Питання дослідження виникнення поліції, як правоохоронного органу, визначення місця поліції в демократичному суспільстві були предметом вивчень таких науковців: Качинської М. О., Чапали О. Ю., Романенко М. В., Невядовського В. О., Пасинчука К. М., Селюкова В. С., Римаренка Ю. І., Стеценка С. Г., Шемшученка Ю. С., Якуби О. М., Музичук О. М., Кузьменко О. В., Андрійко О. Ф. Проте вказані публікації не в повному обсязі охоплюють зміст специфіки діяльності правоохоронних органів у контексті останніх змін, що були прийняті до досліджених нормативно-правових актів у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні.

Метою наукової статті є дослідження історії виникнення поліції на досвіді зарубіж-

них країн, та формування правоохоронного органу на території України, визначення місця поліцейської діяльності в системі державних органів України.

Виклад основного матеріалу. Значення демократії стає чіткішим через використання термінів, що поєднуються з ключовими поняттями, такими як ліберальна демократія та соціальна демократія, а також через вислови, що описують політичні системи, наприклад, представницька демократія, ліберальна демократія. На відміну від інших теорій, таких як ідеалізм чи комунізм, еволюція демократичної теорії не може бути приписана одній конкретній особі. Демократія охоплює широкий спектр теоретичних і практичних тлумачень. У політичних дебатах щодо функцій та завдань урядів термін часто використовується беззаперечно і є самоочевидним. Проте від античності до сучасності вчені досліджували та розвивали численні теоретичні та практичні аспекти демократії. Ідея демократії значно ширша за вибори, право голосу та індивідуальні права закріплені в актах прав людини. Вона включає застосування демократичних принципів та цінностей до публічних інститутів, таких як органи правопорядку і поліція. Незважаючи на деяку неоднозначність свого змісту, демократія посіла провідне місце серед політичних систем і здобула широку підтримку завдяки своєму класичному визначенню: влада народу.

Поліцейська діяльність може мати різні форми, однак загальною рисою демократичного поліцейського підходу є обмеження правомочностей поліції та її готовність реагувати на вимоги та виклики, які ставить перед нею суспільство. Поліцейська діяльність досліджується з різних дисциплінарних векторів, таких як історія, юриспруденція та соціологія, що призводить до появи численних визначень. Науковці західного світу у своїх працях часто зазначають, що діяльність поліції часто суперечить майже всім демократичним принципам. Діяльність поліцейських часто критикується. Для того, щоб поліція функціонувала відповідно до принципів існування демократичного суспільства, західні науковці, особливо в США, часто зазначають, що поліція повинна відповідати наступним критеріям:

1) мати демократичну форму управлін-

ня,

2) володіти проактивним запобіганням злочинності,

3) мінімізувати використання заходів фізичного впливу (сили) працівниками правоохоронних органів.

Перед визначенням демократичного правоохоронного підходу один із найвідоміших у світі, зокрема відомий у США науковець Девід Г. Бейлі вказав на дві передумови демократичного поліцейського підходу. Перша з них полягає в тому, що демократичний уряд має значний вплив на демократичну поліцію, але це не відбувається у зворотному напрямку. Друга – поліція в демократичних країнах не зможе вкорінитися в країнах, де культура сприяє захисту індивідуальних прав і де немає обмежень на дії держави та її представників через право та закон. Згідно з твердженнями науковця, демократична поліцейська діяльність є надзвичайно важливою для будь-якої держави та може здійснити свій внесок у демократичний політичний розвиток країни, який здійснюється шляхом надання першочергової операційної уваги задоволенню потреб окремих громадян та приватних груп населення через підзвітність закону, а не уряду та шляхом забезпечення захисту прав людини, особливо тих категорій суспільства, що є соціально незахищеними, окрім того, забезпечивши прозорість у своїй діяльності.

Зокрема, визначення Бейлі є важливою віхою в науці про поліцейську діяльність через ту основу, на якій він побудував свою концепцію. Він визначає захист прав людини як основну рису демократичної поліцейської діяльності.

Поліцейська діяльність у широкому розумінні як свідоме забезпечення дотримання спільних норм у громаді та захисту її від внутрішніх загроз, значно старша за створення спеціалізованих збройних сил, призначених для цієї мети. Практика забезпечення правопорядку існувала за тисячі років до виникнення поліції як окремого органу. Слово «поліція» походить від грецького «поліс», означає «місто», що відображає той факт, що прообрази поліції, наскільки вони існували як окреме утворення, були переважно пов'язані з містами.

Рання поліцейська діяльність мала три

основні риси, які збереглися до сьогодні. По-перше, вона не завжди ґрунтувалася на застосуванні примусу. Дослідження 51 стародавнього суспільства з усіх континентів виявило, що першочерговим засобом врегулювання спорів було міжособистісне посередництво; створення поліцейських сил було характерним менш ніж для половини цих суспільств. Таким чином, посередництво є найдавнішою та найпоширенішою формою вирішення конфліктів.

По-друге, існувала важлива різниця між тими, хто юридично відповідав за поліцейські функції, та тими, хто фактично їх виконував. Поліцейське керівництво зазвичай належало до соціальної еліти, тоді як наймані працівники мали різне походження, оскільки поліцейська робота вважалася не найбільш престижною. З плином часу поліція виконувала широкий спектр завдань: від вивезення сміття до гасіння пожеж, які мали мало спільного з контролем та запобіганням злочинності.

Перша поліцейська організація була створена в Єгипті приблизно у 3000 році до н.е. Імперія тоді була поділена на 42 адміністративні юрисдикції; у кожній з них фараон призначав посадовця, відповідального за правосуддя та безпеку. Йому допомагав начальник поліції, який носив титул «саб хері секер» або «начальник ударників» (групи людей, відповідальних за збір податків та інші обов'язки) [1].

У містах-державках Давньої Греції поліцейські обов'язки покладалися на магистратів. У місті Афіни та порту Пірей десять астиномів відповідали за підтримання чистоти і порядку; десять агорономів підтримували порядок на ринку, а десять метрономів стежили за дотриманням чесних стандартів вимірювання; інші одинадцять займалися судами, в'язницями та загалом кримінальним правосуддям. Для виконання своїх обов'язків магистрати частково покладалися на військових, які вважали себе відповідальними в основному за зовнішню безпеку держави. Тому магистрати ще більше покладалися на корпус з 300 скіфських рабів, куплених містом після греко-перських війн. Легко озброєні, скіфські раби підтримували мир і порядок у різних громадських місцях та під час публічних зібрань. Лише зрідка вони допомагали «Одинадцятьом» у виконанні їхніх криміналь-

но-правових обов'язків [2].

Практика найму поліцейських з нижчих верств суспільства – рабів, вільновідпущеників і громадян низького походження, деякі з яких мали кримінальне минуле – продовжувалася в Стародавньому Римі. Під час республіки римляни неохоче займалися запобіганням, виявленням та переслідуванням повсякденної злочинності, яку здебільшого вважали цивільним правопорушенням, що мало вирішуватися між приватними особами.

Наскільки суворо переслідувалося вбивство, навіть не зрозуміло. Одна з найперших форм організованої поліцейської діяльності була створена імператором Августом. У 7 році до н.е. Август розділив місто Рим на 14 регіонів (районів), кожен з яких складався з вікі (дільниць), під керівництвом вікомагістрів, які відповідали за пожежну безпеку та інші адміністративні й релігійні обов'язки. У 6 році н.е., після особливо важкої пожежі, Август розширив міську пожежну службу, створивши корпус вігілов (пожежників і сторожів), що складався з семи загонів або когорт, по 1000 вільновідпущеників кожен. Кожна когорта відповідала за пожежну та, особливо вночі, поліцейську безпеку у двох регіонах. Як додатковий захід для наведення порядку на часто небезпечних вулицях Риму – місті з майже мільйонним населенням – Август створив три когорти поліції, які були частиною державної армії і перебували під командуванням міського префекта. Ці когорти могли звертатися за допомогою до особистої охорони імператора (Преторіанської гвардії) [3].

Після краху Західної Римської імперії в V столітті н.е. Східна, або Візантійська, імперія зберегла деякі старі римські інститути, наприклад, коіаістор (еквівалент римського квестора) був головним поліцейським чиновником, відповідальним за нагляд за великою кількістю іноземців, що проживали в столиці.

Однак за межами Візантійської імперії міська основа для існування поліцейських організацій майже зникла. Порядок підтримувався або військовими, які часто складалися з невеликих озброєних загонів, або самою громадою. Насправді, правові кодекси, створені в ранньому Середньовіччі, такі як Салічний закон, показують, що майже всі правопорушення вважалися цивільними правопорушеннями, які мали вирішуватися

неофіційно між залученими сторонами. Механізми розв'язання конфліктів, встановлені в Англії в цей період, є хорошим прикладом того, як здійснювалася поліцейська діяльність до появи сучасної поліції [3].

Поліцейська діяльність у Франції. Через серію указів, проголошених між 1536 і 1544 роками, король Франциск I запровадив перші систематичні заходи щодо поліцейської діяльності у Франції. Тоді країна час від часу воювала з сусідами, і між кампаніями маси розпущених солдатів обкрадали селян, аби прогодуватися до наступної війни. До начальників своїх армій – маршалів – Франциск призначав поліцейських чиновників, які повинні були вербувати військових офіцерів і солдат для боротьби з грабунками [4]. Цих чиновників називали «прево», що походить від латинського слова *praepositus*, що означає помічник, призначений до військової влади. Військова поліція курсувала сільською місцевістю – їм не дозволялося залишатися на одному місці більше двох днів поспіль – щоб ловити військових і цивільних правопорушників та застосовувати свої повноваження для призначення покарань, проти яких не можна було подати апеляцію. Спочатку ці спеціальні сили не були об'єднані в одну організацію, але вони стали відомі під загальною назвою *маре-шоссе*, оскільки були призначені до різних армійських маршалів. Хоча *маре-шоссе* ефективно діяли в сільській місцевості, вони не вирішували проблем, які охопили міста Франції – зокрема столицю, Париж. (Як і в Англії, міста Франції спочатку патрулювали з невеликою ефективністю пересувні команди сторожів) Таким чином, у 1666 році в Парижі король Людовик XIV створив першу сучасну та ефективну систему поліції [5].

У Франції історично сформувалася централізована система поліцейського управління. Сучасна поліцейська система Франції складається з таких підрозділів: національна поліція, муніципальна поліція, жандармерія. Усі поліцейські сили країни об'єднані в межах національної поліції, що керується генеральною дирекцією поліції МВС Франції. У період мирного існування держави жандармерія перебуває в оперативному підпорядкуванні МВС [15, с. 690].

Стосовно Міністерства внутрішніх справ Франції слід також сказати про те, що

воно призначається Президентом республіки і є одним з провідних членів уряду. У складі МВС Франції діють: генеральна дирекція Національної поліції; генеральна дирекція місцевих колективів; дирекція громадської безпеки; дирекція регламентації та права; центральна дирекція управління; дирекція особового складу й навчальних закладів поліції; дирекція технічних служб [16, с. 366].

Контрольні та організаційно-штабні функції виконує Генеральна інспекція Національної поліції. За призначенням розрізняють дві основні системи поліції: адміністративну і судову (кримінальну) [15, с. 738]. Адміністративна поліція займається попередженням правопорушень і виконує інші профілактичні функції. Судова (кримінальна) поліція займається розкриттям злочинів, виявленням обставин їх скоєння, розшуком, затриманням злочинців і передачею обвинувачених судовим органам. Розслідування більшості злочинів здійснює судова поліція, офіцери якої мають право на проведення самостійного попереднього розслідування.

Важливим елементом системи національних поліцейських органів Франції є муніципальна поліція. Компетенція муніципальної поліції обмежується забезпеченням публічного порядку: громадської безпеки, спокою та санітарії.

Муніципальна поліція має складну структуру, до якої входять кілька спеціалізованих підрозділів: підрозділи дорожньої поліції, які відповідають за організацію безпечного та безперервного руху транспорту. Їхня компетенція визначається залежно від категорії доріг та їх розташування в межах певної території; поліція, що забезпечує громадський порядок під час масових заходів, таких як концерти, виставки, конкурси або інші публічні шоу. Основною метою цього підрозділу є охорона безпеки відвідувачів і дотримання правопорядку; підрозділи для реагування на небезпеку, пов'язану з аварійними спорудами. Їхнім завданням є оперативне втручання у випадках, коли будівлі, які перебувають у аварійному стані, можуть створювати загрозу для людей, що пересуваються поблизу; поліція протипожежної профілактики. Згідно зі статтею 132-2 Кодексу комун, цей підрозділ зобов'язаний запобігати пожежам, мінімізувати їх наслідки та нада-

вати підтримку у випадках виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних із вогнем чи стихійними лихами.

Чинні функції муніципальної поліції регламентуються французьким Законом № 81-82 від 2 лютого 1981 року «Про посилення безпеки та захисту прав і свобод особи». Цей нормативний акт істотно розширив юрисдикцію поліції у розслідуванні кримінальних справ, передавши частину компетенції, раніше закріпленої за судовими органами, до сфери повноважень поліції [16, с. 368].

Поліцейська діяльність в Англії та Ірландії. У середині XVIII століття, коли генерал-лейтенант поліції намагався підтримувати громадський порядок у Парижі, реактивна та неефективна система міської поліції в Англії розвалювалася. Публічні констеблі, які майже не отримували платні, мусили покладатися на приватних платних мисливців за злодіями, щоб зберегти видимість закону і порядку. Основною характеристикою цієї системи був її гібридний характер: вона поєднувала в собі дискредитованих високих констеблів із корумпованими мисливцями за нагородами. Серйозні злочини та заворушення в містах досягли нестерпного рівня, і військові та йомебри регулярно залучалися для придушення бунтів.

У відповідь на високий рівень злочинності в Лондоні брати Генрі та Джон Філдінг, обидва магістрати суду на Боу-стріт, створили в 1750 році оплачувану констебльську службу. Організація, відома як Боу-стріт раннерс, патрулювала дороги та вулиці в парафії Боу-стріт (Закон парламенту пізніше створив кілька додаткових офісів на основі моделі Боу-стріт). Однак на той час не було значної підтримки серед населення чи уряду щодо створення оплачуваної професійної поліцейської служби по всій Англії [6].

Тим часом англійські політики вже створили постійну поліцейську силу в Ірландії, реагуючи на серйозні виклики англійському правлінню там у 1780-х роках. Закон про поліцію Дубліна (1786) створив професійну централізовану поліцейську силу в Дубліні (тоді другому за величиною місті Британських островів), яка складалася з 40 кінних поліцейських і 400 констеблів. Спочатку створення цієї сили зіткнулося з великим опором, оскільки її сприймали як аналог

французької жандармерії, і, фактично, це так і було. Поліція Дубліна була реформована у 1795 та 1808 роках. До 1812 року, коли Роберт Піл, засновник сучасної професійної поліції в Англії, був призначений головним секретарем Ірландії, Дублін вважався відносно вільним від злочинності [6].

Згодом, як міністр внутрішніх справ, Піл підтримав перший успішний законопроект щодо створення професійної поліцейської сили в Англії. Закон про столичну поліцію (1829) заснував Лондонський столичний поліцейський департамент, організацію, яка стала зразком для майбутніх поліцейських департаментів у Великій Британії, Британській Співдружності та Сполучених Штатах. «Нова поліція», як називали цю силу, була організована за військовим принципом із ієрархією рангів. Старші офіцери повинні були підвищуватися по службі зсередини організації, на основі заслуг. Основний поліцейський, одягнений у форму констебль, був неозброєним і мав обмежені повноваження. На відміну від інших муніципальних поліцейських сил в Ірландії та континентальній Європі, Лондонський столичний поліцейський департамент був створений для підтримання тісних зв'язків із населенням, яке він охороняв, і для отримання підтримки від нього. Основною функцією сили було запобігання злочинам, і офіцери отримували інструкції ставитися до всіх громадян із повагою. Злочинність повинна контролюватися, а громадський порядок підтримуватися шляхом превентивних патрулів; поліцейські отримували регулярну зарплату, і жодні гонорари за розкриття злочинів або повернення вкраденого майна не дозволялися. Констеблі також успадкували багато функцій сторожів, таких як освітлення вуличних ліхтарів, визначення часу, нагляд за пожежами та надання інших громадських послуг [7].

Формування інституту поліції в Україні. У цей період на території України починають з'являтися спеціалізовані поліцейські органи. Згідно з указом Петра I від 25 травня 1718 року, поліція в Києві була створена дещо пізніше, у 1733 році [8, с. 582]. Зростання рівня злочинності зробило створення цих органів невідкладним завданням. Додатково – необхідність розвантаження військових підрозділів також сприяла їх утворенню. Піс-

ля численних реорганізацій, які мали місце протягом XVIII-XIX століть, Міністерство внутрішніх справ стало відігравати провідну роль у державному механізмі [9].

У 1785 році в Львові, який був центром коронного краю, було створено спеціальний орган – дирекцію поліції, тоді як у Києві почала діяти управа благочиння з двох виборних засідателів (ратманів) і двох приставів (одного з цивільних справ і одного з кримінальних справ), яка керувалася городничим або поліцмейстром [10, с. 636-640].

Кожне місто поділялося на поліцейські дільниці та адміністративні квартали. Примітно, що в XIX столітті в багатьох країнах світу діяли різні типи поліцейських структур, зокрема поліція громадської безпеки, дорожня поліція, пожежна служба з поліцейськими функціями, торгова поліція та інші. На території Української Народної Республіки, в період правління Української Центральної Ради та Директорії УНР, поліцейські функції виконували підрозділи народної поліції. У державі, очолюваній Павлом Скоропадським, ці обов'язки поклалися на державну варту, а в Західноукраїнській Народній Республіці аналогічні завдання виконувала державна жандармерія [10, с. 640].

Наступним важливим кроком у розвитку поліції стало створення Вільного козацтва в 1917 році. Протягом цього періоду з'явилися добровільні українські правоохоронні військові формування (1917-1918 рр.), які головним чином забезпечували охорону громадського порядку і захист населення.

Зважаючи на процеси, які визначили становлення інституту поліції в Україні, 2 липня 2015 року було ухвалено Закон України «Про Національну поліцію» [11], а 28 жовтня 2015 року затверджено Положення про Національну поліцію [12].

Відповідно до статті 1 цього Закону, Національна поліція України (далі – поліція) є центральним органом виконавчої влади, основною метою якого є забезпечення інтересів суспільства через охорону прав і свобод людини, боротьбу зі злочинністю, а також підтримання громадської безпеки та порядку.

Згідно зі статтею 2 Закону, ключовими завданнями поліції визначено надання поліцейських послуг у таких сферах: підтримання громадського порядку та безпеки; захист прав,

свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидія злочинній діяльності; допомога особам, які в силу економічних, соціальних чи інших причин, а також через надзвичайні ситуації, потребують підтримки в межах, встановлених законодавством.

Аналізуючи ці завдання, можна відзначити, що вже на етапі законодавчого закріплення їх змісту спостерігається вплив європейських правових стандартів і загально-визнаних підходів, що визначають діяльність поліції та інших правоохоронних органів.

Варто зазначити, що ефективність роботи поліції багато в чому залежить від тісної співпраці з населенням та його підтримки. До загальноєвропейських стандартів функціонування поліції належать попередження і розкриття правопорушень, забезпечення громадського порядку та своєчасне надання допомоги громадянам. Ці стандарти є спільними для більшості поліцейських органів, зокрема європейських.

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод і відповідні органи забезпечення прав людини розробили низку стандартів щодо діяльності поліції, які базуються на принципах дотримання прав людини, верховенства права та демократії.

Поліцейська діяльність повинна відповідати вимогам об'єктивності та справедливості. Об'єктивність передбачає, що розслідування ведеться неупереджено, з урахуванням усіх релевантних обставин справи, зокрема тих, що як підтверджують, так і спростовують підозри. Справедливість, у свою чергу, полягає в тому, що методи розслідування мають сприяти створенню умов для «справедливого» судового розгляду з обов'язковим дотриманням прав людини [14, с. 208].

Поліцейське розслідування, на думку Ю. Римаренка, повинно ґрунтуватись, як мінімум, на розумних підозрах про те, що скоєно чи буде скоєно правопорушення (ст. 47 Європейського кодексу поліцейської етики). Для недопущення вільних розслідувань необхідно, щоб розслідування здійснювалося за наявності деяких мінімальних умов: розумної і законної підозри щодо правопорушення, підкріпленої деякими об'єктивними критеріями [13, с. 236].

Щодо завдань, реалізація яких покла-

дається на поліцейських у країнах Європи, то до них належать такі: служіння суспільству, що передбачає захист прав людини; підтримка публічної безпеки і порядку; запобігання та припинення правопорушень і злочинів, їх виявлення; надання допомоги і послуг суспільству. Вони також відповідають тим, що покладаються на українських поліцейських, до яких, зокрема, належить надання поліцейських послуг у сферах публічної безпеки і порядку, охорони прав, свобод, інтересів людини, суспільства і держави, протидія злочинності та надання допомоги особам, які її потребують [5].

Одним з обов'язкових елементів, що відображає основні напрями діяльності поліції у певній сфері суспільно-державних відносин є завдання поліції. Як слушно зазначає В. В. Чумак, чітко визначені завдання є однією з гарантій адекватної роботи поліції [17, с. 226].

Основним службовим обов'язком поліції в країнах континентальної правової сім'ї є забезпечення громадської безпеки та громадського порядку, а також протидія злочинності [18, с. 2-3], при цьому компетенція галузевих служб, як і підрозділів Національної поліції України дещо відрізняється.

Поліція виконує важливу функцію щодо забезпечення як загальної, так і особистої безпеки громадян, захисту прав людини, підтриманні громадського порядку та збереженні демократичних принципів державного управління. Враховуючи значний вплив поліції на суспільство та державні інститути, можна виділити низку ключових характеристик, які визначають її діяльність у контексті демократичного ладу. Ці характеристики часто називають функціями поліції у демократичному суспільстві.

Попри важливість цих функцій, діяльність поліції в умовах демократії нерідко трактується помилково. Дотримання поліцією своїх обов'язків у такому суспільстві не означає її активної участі в політичних процесах. Навпаки, це передбачає, що поліцейські залишаються поза політикою, демонструючи нейтральність та неупередженість у виконанні своїх службових обов'язків у рамках чинного законодавства.

Водночас нейтралітет поліції не позбавляє її працівників їхніх індивідуальних прав. Поліцейські, як приватні особи, користують-

ся такими ж цивільними та політичними правами, що й решта громадян, включаючи право на вільне волевиявлення під час виборів. При цьому професійні стандарти вимагають чіткого розмежування між їхніми службовими обов'язками та особистими або політичними переконаннями.

Також важливо зазначити, що здійснення поліцією своїх функцій у демократичному суспільстві не передбачає її демократичного обрання. Натомість поліція діє під керівництвом уряду, легітимність якого базується на демократичних виборах, що забезпечують реалізацію державної політики та прийняття законів. У деяких країнах, зокрема в рамках місцевих традицій, іноді передбачено обрання працівників поліції шляхом голосування. Проте це виняток, який відображає специфіку інституційного устрою, а не загальні принципи функціонування поліції у демократичному середовищі.

Таким чином, можемо констатувати, що питання діяльності поліції становить науковий інтерес для представників вітчизняної юридичної науки. Одним із провідних аспектів аналізу правового регулювання діяльності поліції є законодавче забезпечення, до якого у більшості країн, в тому числі і Україні, входять міжнародні акти, а також низка національних актів, що більш детально врегульовують це питання на державному рівні [16, с. 375].

Висновки. Поліція в Україні зіштовхується з викликами, спрямованими на протидію зростанню рівня злочинності та усунення загроз міжнародній і національній безпеці, серед яких значне місце займає боротьба з міжнародним тероризмом, в тому числі з військовими злочинами, терористичними актами країни агресора – рф. Водночас діяльність поліції повинна відповідати вимогам національного законодавства, включаючи конституційні норми, положення кримінального кодексу та спеціалізовані закони про поліцію, а також міжнародним стандартам у сфері забезпечення прав людини. Поліція має підтверджувати свою відданість принципам верховенства права через практичну діяльність.

Нормативно-правові акти та порядки, які визначають роботу і поведінку працівників поліції, повинні бути доступними, зрозумілими та прозорими для населення. Такі документи мають окреслювати функ-

ціональні завдання поліції, базові цінності, ключові місії, стратегічні цілі та пріоритети діяльності. Вони також повинні встановлювати чіткі правила і стандарти, що регулюють виконання конкретних завдань. У додаток до цього, нормативна база має містити чітко сформульовані положення про використання повноважень поліцією та визначення складів кримінальних правопорушень. Надання громадськості відкритого доступу до таких документів дозволяє здійснювати оцінку результативності роботи поліції.

Працівники поліції підпадають під дію загального законодавства, як і інші громадяни. Винятки можуть бути допустимими лише у випадках, коли це необхідно для ефективного виконання поліцейських функцій у рамках демократичного суспільства. Окрім того, вони повинні завжди перевіряти законність своїх дій і утримуватися від виконання наказів, які, за їхньою інформацією чи оцінкою, є незаконними. Крім того, співробітники поліції зобов'язані запобігати будь-яким порушенням законів і міжнародних стандартів, зокрема тим, що вчиняються іншими поліцейськими. Усі рівні поліцейського персоналу несуть особисту відповідальність за свої рішення, дії чи бездіяльність, а також за накази, надані підлеглим.

Варто зазначити, що поліція повинна діяти у випадках, коли порушуються закон і громадський порядок, навіть якщо працівники перебувають поза службою, але мають право втрутитися у ситуацію, де існує загроза безпеці, життю та здоров'ю громадян. Під час втручання працівники поліції зобов'язані чітко ідентифікувати себе як представники правоохоронних органів. Діяльність поліції має базуватися на принципі рівності перед законом, незалежно від соціального становища, політичної чи організаційної приналежності підозрюваного.

У системі кримінального правосуддя поліція та інші суб'єкти повинні взаємодіяти через чітко визначені функціональні зв'язки, які гарантують законність, ефективність

і справедливість процедур, що стосуються затриманих осіб. Водночас, «поліція не повинна виконувати судові функції» та має бути позбавлена будь-яких судових повноважень, якщо такі існують. Поліцейські органи повинні дотримуватися принципу незалежності та неупередженості судової влади.

У країнах, де поліція діє під керівництвом прокурорів чи слідчих суддів, її дії повинні бути підкріплені чіткими інструкціями щодо пріоритетів у кримінальних розслідуваннях і про хід розгляду конкретних справ. Регулярна звітність поліції перед керівними органами є обов'язковою, особливо щодо прогресу у справах.

Функціональна взаємодія між усіма складовими системи кримінального процесу вимагає, щоб реформування одного з елементів було доповнене реформами інших для досягнення тривалого й ефективного результату.

Національна поліція України відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки, виконуючи широкий спектр завдань, які охоплюють боротьбу зі злочинністю, підтримання громадського порядку, захист прав і свобод громадян, а також забезпечення загальної безпеки в суспільстві. Проведений аналіз свідчить, що більшість функцій поліції в різних країнах мають схожий характер, що пояснюється спільними соціальними потребами в гарантуванні безпеки та захисті базових прав людини.

Однак на рівні національного законодавства кожна держава встановлює власні особливості у функціонуванні правоохоронних органів, що зумовлено відмінностями у структурній організації та підходах до побудови поліцейської системи. У цьому контексті організаційна і функціональна структура поліції в європейських країнах характеризується високим рівнем розгалуженості. Така структура базується на галузевій спеціалізації окремих підрозділів і служб, де ключовим критерієм є чіткий розподіл функціональних обов'язків та меж компетенції.

Література:

1. Талдикін О.В. Всесвітня історія держави та права в структурнологічних схемах і таблицях: навч. посібник. Держава та право Давнього Єгипту. Д.: Дніпр. держ. універ. внутр. справ, 2006. 34 с.
2. Чуткий А.І. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Ніжин: Видавництво НДУ, 2007, 176 с.
3. Глиняний В.П. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / Одеська національна юридична академія. 5 вид., перероб. і доп. К. : Істина, 2005, 786 с.

4. Oxford handbook of police and policing (pp. 383-408). Oxford University Press. Epp, C., Maynard-Moody, S. & Haider-Markel, D. (2014). Pulled over. Chicago University
5. Gau, J. & Brunson, R. (2010). Procedural justice and order maintenance policing: A study of inner-city young men's perceptions of police legitimacy. *Justice Quarterly*, 27(2), 255-279
6. Historical Social Research / Historische Sozialforschung .No 37, CRIME AND CRIMINAL JUSTICE HISTORY (January 1986), pp. 69-88 (20 pages)
7. Pilling, C., *The Police in the English Local Community, 1856–80*, M.Litt. thesis, Cambridge University, 1973
Google Scholar, and Parris, H., 'The Home Office and the Provincial Police in England and Wales
8. Ільницький В. О. Європейський досвід правового регулювання адміністративно-процесуальної діяльності органів Національної поліції. *Молодий вчений*. 2016. №12 (39). С. 581-589.
9. Організаційно-правові засади діяльності патрульної служби: вітчизняний та міжнародний досвід: науково-аналітичний огляд / За заг. ред. док-ра юрид. наук, доцента Т. О. Проценка. К. Правові горизонти / Legal horizons, 2017 28 : Державний науково-дослідний інститут МВС України, 2008. 112 с.
10. Самойленко О. О. Поліція / О. О. Самойленко, І. Б. Усенко. *Юридична енциклопедія*. К.: Видавництво «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2002. Т. 4. С. 636-640.
11. Про Національну поліцію. Закон України від 02.07.2015 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
12. Про затвердження Положення про Національну поліцію. Постанова КМУ від 28.10.2015 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF> (дата звернення: 05.01.2025)
13. Міжнародна поліцейська енциклопедія: в 10 т. / відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. Т. 2: Права людини у контексті поліцейської діяльності. 1224 с.
14. Бакутін Є. Принцип законності в діяльності поліції. *Адміністративне право і процес*. 2020. Т. 1, № 1. С. 208-216.
15. Білоконь М. В. Державне управління у сфері охорони громадського порядку: монографія. Х.: ХНУВС, 2004. 700 с.
16. Арабаджи Н. Б. Деякі аспекти правового регулювання діяльності поліції в Україні та державах Європи. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 15(1). С. 366-376.
17. Чумак В. В. Завдання поліції в поліцейському праві сучасних держав. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2016. № 2. С. 220-228.
18. Передерій О. С. Правовий статус поліції країн континентальної правової сім'ї (загальнотеоретична характеристика на матеріалах Франції, Німеччини, Польщі): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / О.С. Передерій. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2009. 20 с.

References:

1. Taldykin O.V. *World History of the State and Law in Structural and Logical Schemes and Tables: Textbook. State and Law of Ancient Egypt*. Dnipro: Dnipro State University of Internal Affairs, 2006. 34 p.
2. Chutkyi A.I. *History of the State and Law of Foreign Countries: Textbook*. Nizhyn: Nizhyn State University Publishing House, 2007. 176 p.
3. Hlynianyi V.P. *History of the State and Law of Foreign Countries: Textbook for University Students / Odessa National Academy of Law*. 5th ed., revised and supplemented. Kyiv: Istyna, 2005. 786 p.
4. Oxford Handbook of Police and Policing (pp. 383-408). Oxford University Press. Epp, C., Maynard-Moody, S. & Haider-Markel, D. (2014). Pulled Over. Chicago University Press
5. Gau, J. & Brunson, R. (2010). Procedural Justice and Order Maintenance Policing: A Study of Inner-City Young Men's Perceptions of Police Legitimacy. *Justice Quarterly*, 27(2), p. 255-279
6. Historical Social Research / Historische Sozialforschung. No. 37, Crime and Criminal Justice History (January 1986), pp. 69-88 (20 pages)
7. Pilling, C., *The Police in the English Local Community, 1856-80*, M.Litt. thesis, Cambridge University, 1973,
Google Scholar, and Parris, H., 'The Home Office and the Provincial Police in England and Wales
8. Militia of Ukraine: Historical Essay, Portraits, Events. Popular Science Edition // Ed. by Yu.O. Smirnov; Authors: Yu.O. Smirnov, P.P. Mykhailenko, A.V. Vasilyshyn, O.D. Svyatotskiy, M.I. Anufriiev, et al. Kyiv: In-Yure, 2002. 888 p.
9. Organizational and Legal Principles of Patrol Service Activity: Domestic and International Experience: Scientific and Analytical Review / Ed. by T.O. Protsenko, Doctor of Law, Associate Professor. Kyiv: Legal Horizons. 2017, 28: State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, 2008. 112 p.;
10. Samoylenko O.O. Police / O.O. Samoylenko, I.B. Usenko. *Legal Encyclopedia*. Kyiv: Ukrainian Encyclopedia Publishing House named after M.P. Bazhan, 2002. Vol. 4. pp. 636-640.
11. On the National Police [Electronic Resource]: Law of Ukraine dated 02.07.2015. Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (Accessed January 05, 2025)
12. On Approval of the Regulation on the National Police [Electronic Resource]: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 28.10.2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-п>; (Accessed January 05, 2025)
13. International Police Encyclopedia: In 10 Volumes / Ed. by Yu.I. Rymarenko, Ya.Yu. Kondratyev, V.Ya. Tatsii. Kyiv: Publishing House «In Yure», 2005. Vol. 2: Human Rights in the Context of Police Activities. 1224 p.

14. Bakutin Ye. The Principle of Legality in Police Activity. Administrative Law and Process, 2020, Vol. 1, No. 1, pp. 208-216;

15. Bilokon M.V. Public Administration in the Field of Public Order Protection: Monograph. Kharkiv: Kharkiv National University of Internal Affairs, 2004. 700 p.;

16. Arabadzhy N.B. Some Aspects of Legal Regulation of Police Activities in Ukraine and European Countries. Current Issues in Modern Science, 2023, No. 15(1), pp. 366-376;

17. Chumak V.V. Police Tasks in Police Law of Modern States. Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko, 2016, No. 2, pp. 220-222.

18. Perederiy O.S. Legal Status of Police in Countries of the Continental Legal Family (General Theoretical Characteristics Based on the Materials of France, Germany, Poland): Abstract of Dissertation for the Degree of Candidate of Law Sciences: Specialization 12.00.01 "Theory and History of State and Law; History of Political and Legal Doctrines" / O.S. Perederiy. Kharkiv: Kharkiv National University of Internal Affairs, 2009. 20 p.

Стаття надійшла до друку 16 січня 2025 року